כיתות ז'-ח' | גמרא | שיעור 2 מתוך 4 | 45 דק' | בבא קמא כז ע"ב

"אמאי פטור?": שלושה הסברים ו"אין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יזהו את הקושיה אַמַּאי פָּטוּר? אִיבְּעִי לֵיהּ לְעַיּוֹנֵי וּמֵיזַל ויתרגמו אותה.
- התלמידים יציגו בטבלה את שלושת התירוצים: רב (רשות הרבים מלאה חביות), שמואל (באפלה), ר' יוחנן (בקרן זווית).
- התלמידים יסבירו את דיוקו של רב פפא, למה המשנה מתאימה רק לשמואל או לר' יוחנן.
- התלמידים יבינו את ההסבר מארץ ישראל: לְפִי שֶׁאֵין דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדְּרָכִים, וישוו אותו לשלושת התירוצים.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מי אחראי כשמשהו שלי הופך למכשול לאחרים, ומה מותר לי לעשות כדי לשמור על מה ששלי?

בשיעור השני: כשאני הולך ברחוב, עד כמה אני חייב להיזהר, ועד כמה מי שהניח חפץ אחראי?

🧪 פתיחה: הולכים עם הראש בטלפון

שאלה ללוח: "מי שהולך ברחוב ומסתכל בטלפון ונתקל בקורקינט שמונח על המדרכה. מי אשם?" סקר הצבעה מהיר: בעל הקורקינט / ההולך / שניהם. משאירים את התוצאות על הלוח לסוף השיעור. (4 דקות)

📖 הסבר למורה

בשיעור הקודם ראינו שהמשנה פוטרת את מי שנתקל בכד. הגמרא שואלת: למה? הוא היה צריך להסתכל וללכת! (אִיבְּעִי לֵיהּ לְעַיּוֹנֵי וּמֵיזַל). שלושה אמוראים עונים, וכל אחד מצמצם את המשנה למקרה מסוים: לפי רב, רשות הרבים כולה מלאה בחביות (אי אפשר לעבור בלי להיתקל); לפי שמואל, מדובר בחושך; לפי ר' יוחנן, הכד עמד בפינה (קרן זווית), ולא ראו אותו.

רב פפא מדייק מהמשנה: המשנה אומרת "נתקל", כלומר פגע בלי כוונה. אם ההסבר הוא של רב (אין דרך אחרת לעבור), למה דווקא "נתקל"? גם מי ששבר בכוונה כדי לעבור פטור! לכן המשנה מתאימה רק לשמואל או לר' יוחנן. רב זביד בשם רבא עונה בשביל רב: המשנה כתבה "נתקל" בגלל הסיפא, כי מי ששבר בכוונה ואחר כך נפגע מהשברים "הוּא דְּאַזֵּיק אַנַּפְשֵׁיהּ" (הוא הזיק לעצמו).

אחר כך מגיע הסבר רביעי, מארץ ישראל ("בְּמַעְרְבָא"): לְפִי שֶׁאֵין דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדְּרָכִים. לפי רש"י, ההסבר הזה חוזר למשנה ואומר שגם באור יום הנתקל פטור. הגמרא מספרת גם על מקרים שבהם שמואל ורבא חייבו את הנתקל, ורב פפא מסביר את רבא: מדובר בפינה ליד בית הבד, שבה מותר להניח כלים, ולכן ההולך היה צריך להסתכל.

היחידה מתאימה לתוכנית הלימודים בגמרא של חמ"ד לכיתה ז' (אפשרות א: פרק המניח, מסכת בבא קמא), שגם מבחן המפמ"ר בכיתה ח' כולל שאלות ממנה. בבתי ספר ממלכתיים אפשר ללמד אותה כיחידת העשרה בתושב"ע או בתרבות יהודית, בעיקר דרך השאלות הערכיות (אחריות במרחב הציבורי, "עשיית דין עצמית").

📜 המקור (הגמרא מתוך ספריא, מהדורת ויליאם דוידסון המנוקדת; רש"י מתוך ספריא, דפוס וילנא)

ליד כל קטע: 🗣️ **תרגום והסבר** בניסוח האתר. התרגום וההסבר אינם חלק מהגמרא, ונועדו לעזור בקריאה.

גמרא, בבא קמא דף כז ע"ב

וּבָא אַחֵר וְנִתְקַל בָּהּ וּשְׁבָרָהּ – פָּטוּר. אַמַּאי פָּטוּר? אֵיבְּעִי לֵיהּ לְעַיּוֹנֵי וּמֵיזַל!

🗣️ **תרגום והסבר:** "ובא אחר ונתקל בה ושברה, פטור." למה פטור? היה צריך להסתכל וללכת!

גמרא, בבא קמא דף כז ע"ב

אָמְרִי דְּבֵי רַב מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: בְּמְמַלֵּא רְשׁוּת הָרַבִּים כּוּלָּהּ חָבִיּוֹת. שְׁמוּאֵל אָמַר: בַּאֲפִילָה שָׁנוּ. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: בְּקֶרֶן זָוִית.

🗣️ **תרגום והסבר:** אמרו בבית המדרש של רב בשם רב: מדובר במי שממלא את כל רשות הרבים בחביות (ואין דרך לעבור). שמואל אמר: באפלה (בחושך) שנו את המשנה. רבי יוחנן אמר: בקרן זווית (בפינה).

רש"י על בבא קמא דף כז ע"ב, ד"ה בקרן זוית

בקרן זוית - כשנכנסין ממבוי למבוי מן הצד הניחה בצד המבוי אצל הקרן וכשהחזיר זה פניו לא ראה אותה:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י מסביר "קרן זווית": מי שעובר מסמטה לסמטה פונה בפינה, והכד עמד בצד ליד הפינה, ולכן כשהעובר פנה הוא לא ראה אותו.

גמרא, בבא קמא דף כז ע"ב

אָמַר רַב פָּפָּא: לָא דַּיְקָא מַתְנִיתִין אֶלָּא אוֹ כְּשְׁמוּאֵל, אוֹ כְּרַבִּי יוֹחָנָן. דְּאִי כְּרַב, מַאי אִרְיָא נִתְקַל? אֲפִילּוּ שָׁבַר נָמֵי!

🗣️ **תרגום והסבר:** אמר רב פפא: המשנה מדויקת רק לפי שמואל או לפי רבי יוחנן. כי אם לפי רב, למה דווקא "נתקל"? אפילו אם שבר (בכוונה) גם כן פטור!

גמרא, בבא קמא דף כז ע"ב

אָמַר רַב זְבִיד מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא: הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ שָׁבַר; וְהַאי דְּקָתָנֵי ״נִתְקַל״ – אַיְידֵי דְּבָעֵי לְמִתְנֵי סֵיפָא: ״וְאִם הוּזַק בָּהּ – בַּעַל חָבִית חַיָּיב בְּנִזְקוֹ״, דְּדַוְקָא נִתְקַל, אֲבָל שָׁבַר – לָא, מַאי טַעְמָא? הוּא דְּאַזֵּיק אַנַּפְשֵׁיהּ; קָתָנֵי רֵישָׁא ״נִתְקַל״.

🗣️ **תרגום והסבר:** אמר רב זביד בשם רבא: באמת הדין הוא שגם אם שבר בכוונה פטור. ומה שהמשנה אומרת "נתקל" הוא בגלל הסיפא: "ואם הוזק בה, בעל החבית חייב בנזקו", ושם דווקא נתקל, אבל אם שבר בכוונה (ונפגע מהשברים) לא, מה הטעם? הוא עצמו הזיק לעצמו. לכן גם ברישא המשנה כתבה "נתקל".

גמרא, בבא קמא דף כז ע"ב

אֵמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְרַב אָשֵׁי, הָכִי אָמְרִי בְּמַעְרְבָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי עוּלָּא: לְפִי שֶׁאֵין דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדְּרָכִים.

🗣️ **תרגום והסבר:** אמר רבי אבא לרב אשי: כך אומרים במערבא (בארץ ישראל) בשם רבי עולא: (הנתקל פטור) מפני שאין דרכם של בני אדם להתבונן בדרכים.

רש"י על בבא קמא דף כז ע"ב, ד"ה לפי שאין דרך בני אדם כו'

לפי שאין דרך בני אדם כו' - אמתני' מהדר דלא תימא באפילה או בקרן זוית אלא אפי' באורה פטור הנתקל ודקשיא לך איבעי ליה עיוני ומיזל אין דרך בני אדם להתבונן בדרכים:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י: ההסבר הזה מתייחס למשנה עצמה. לא צריך להעמיד אותה בחושך או בפינה: גם באור הנתקל פטור, כי אנשים לא מסתכלים כל הזמן על הדרך.

גמרא, בבא קמא דף כז ע"ב

הֲוָה עוֹבָדָא בִּנְהַרְדְּעָא, וְחַיֵּיב שְׁמוּאֵל. בְּפוּמְבְּדִיתָא, וְחַיֵּיב רָבָא. בְּשִׁלְמָא שְׁמוּאֵל – כְּשִׁמְעְתֵּיהּ. אֶלָּא רָבָא – לֵימָא כְּשִׁמּוּאֵל סְבִירָא לֵיהּ? אָמַר רַב פָּפָּא: קַרְנָא דְּעַצָּרָא הָוֵי, דְּכֵיוָן דְּבַרְשׁוּת קָעָבְדִי – אִיבְּעִי לֵיהּ לְעַיּוֹנֵי וּמֵיזַל.

🗣️ **תרגום והסבר:** היה מקרה בנהרדעא, ושמואל חייב (את הנתקל). (היה מקרה) בפומבדיתא, ורבא חייב. נניח שמואל, הוא לשיטתו (שהמשנה מדברת רק בחושך). אבל רבא, האם נאמר שהוא סובר כשמואל? אמר רב פפא: זה היה בפינה של בית הבד, שכיוון שמניחים שם כלים ברשות (זה המנהג), ההולך היה צריך להסתכל וללכת.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בגמרא במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהגמרא.

📜 **כתוב:** שְׁמוּאֵל אָמַר: בַּאֲפֵילָה שָׁנוּ

💭 **מפרשים:** רש"י על המעשה בנהרדעא: דמוקי למתניתין באפילה הא באורה חייב. כלומר, לפי שמואל באור יום הנתקל חייב.

📜 **כתוב:** לִפְי שֶׁאֵין דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדְּרָכִים

💭 **מפרשים:** רש"י: אפי' באורה פטור הנתקל. זה פירוש של רש"י לדברי רבי עולא, שאינו מזכיר אור או חושך.

📜 **כתוב:** קַרְנָא דְּעַצְרָא הָוֵי

💭 **מפרשים:** רש"י מתאר את המנהג: כשבית הבד היה מלא, הבאים הניחו את כליהם ברחוב וחיכו (שמנהגם היה כן).

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף מקורות, טבלת "מי אמר מה", דף עבודה

1. פתיחה: סקר "ראש בטלפון" (4 דקות)
2. הקושיה "אמאי פטור?": קריאה ותרגום (6 דקות)
3. שלושת התירוצים: עבודה בשלשות, כל אחד "מומחה" לאמורא אחד (12 דקות)
4. דיוק רב פפא ותשובת רב זביד, הסבר מודרך של המורה (8 דקות)
5. "אין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים" והמעשים בנהרדעא ובפומבדיתא (8 דקות)
6. חזרה לסקר הפתיחה, כרטיס יציאה (7 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה הקושיה של הגמרא על המשנה?
2. באיזה מצב מעמיד כל אחד מהאמוראים את המשנה: רב, שמואל ורבי יוחנן?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה רב פפא חושב שהמשנה לא מתאימה לרב? מה המילה במשנה שעליה הוא נשען?
2. במה שונה ההסבר מ"מערבא" משלושת התירוצים הראשונים?

הערכה (מה דעתי?)

1. איזה הסבר נראה לכם הכי הוגן כלפי מי שהניח את הכד, ואיזה הכי הוגן כלפי ההולך? האם התשובה משתנה בעידן הטלפונים?

🏁 סיכום השיעור

חוזרים לסקר מהפתיחה: האם מישהו שינה דעה? כל תלמיד בוחר הסבר אחד מהגמרא ומסביר במשפט איך הוא היה פוסק במקרה של הקורקינט.

🎟️ כרטיס יציאה (3 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. כתבו את שלושת המצבים שבהם האמוראים מעמידים את המשנה: _____
2. מה פירוש "אין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים"? _____

טיפ: פתחו את השיעור הבא בשתיים-שלוש מהתשובות.

💡 הערות למורה

דיוק רב פפא ותשובת רב זביד הם החלק הקשה בשיעור. לכיתה מתקשה אפשר להסתפק בשלושת התירוצים ובהסבר מ"מערבא", ולהציג את הדיוק כ"העשרה". מומלץ לבנות על הלוח טבלה: אמורא / המצב / למה פטור. למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים ושאלות בחירה.

📝 בדף העבודה

תרגום הקושיה, טבלת שלושת התירוצים, דיוק רב פפא, ההסבר מ"מערבא" ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות בחירה, פחות שאלות, ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- גמרא, בבא קמא דף כז ע"ב (ספריא)
- רש"י על בבא קמא דף כז ע"ב (ספריא)

מחוון: אמאי פטור? שלושה הסברים

1. **חלק א:** (1) למה (הנתקל) פטור? היה צריך להסתכל וללכת!
2. **חלק ב:** רב: בִּמְמַלֵּא רְשׁוּת הָרַבִּים כּוּלָּהּ חָבִיּוֹת, אין דרך לעבור. שמואל: בַּאֲפֵילָה שָׁנוּ, בחושך לא רואים. ר' יוחנן: בְּקֶרֶן זָוִית, בפינה, הכד לא נראה.
3. **חלק ג:** (2) על המילה "נתקל": לפי רב (אין דרך לעבור) גם מי ששבר בכוונה היה פטור, ולכן לא היה צורך לכתוב "נתקל". (3) לפי רש"י, גם באור יום הנתקל פטור, כי אנשים לא מסתכלים כל הזמן על הדרך.
4. ★ **אתגר:** במקום שבו מותר ומקובל להניח כלים (ליד בית הבד), ההולך יודע שיהיו שם כלים ולכן צריך להיזהר. דוגמאות: ליד מכולת בזמן פריקה, ליד הכניסה לבית הספר בבוקר. תשובות אחרות מנומקות יתקבלו.